

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ТОКАРЄВА Ксенія Сергіївна

УДК 342.9.03:351.95(043.3)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

КИЇВ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному авіаційному університеті

Науковий консультант доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
Сопілко Ірина Миколаївна,
Національний авіаційний університет,
декан юридичного факультету

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук,
Заслужений юрист України
Смокович Михайло Іванович,
суддя, голова Касаційного адміністративного
суду в складі Верховного Суду;

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
Монаснко Антон Олексійович,
Університет державної фіскальної служби України,
в.о. ректора;

доктор юридичних наук, доцент
Армаш Надія Олексіївна,
Центр судової експертизи та експертних досліджень
ДП «Інформаційні судові системи» Державної судової
адміністрації, заступник директора

Захист відбудеться «11» травня 2021 року о 10:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д26.062.16 у Національному авіаційному університеті за адресою: 03680, м. Київ, просп. Любомира Гузара, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у Науково-технічній бібліотеці Національного авіаційного університету за адресою: 03680, м. Київ, просп. Любомира Гузара, 1.

Автореферат розіслано «9» квітня 2021 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ю. Л. Юринець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Постійне ускладнення суспільних відносин неминуче призводить до виникнення численних нових форм спірних і конфліктних правовідносин. Зважаючи на ці процеси, перевантаження судової системи України досі залишається актуальним питанням. Посилення євроінтеграційних процесів потребує забезпечення принципу верховенства права, реформування судової влади та впровадження нових (альтернативних судовому розгляду) способів вирішення спорів, серед яких – медіація як соціально-правовий інститут, функціонування якого успішно зарекомендувало себе в зарубіжній практиці, покликаний ефективно та швидко допомогти учасникам спірних відносин дійти самостійного оптимального рішення спору.

Інститут медіації широко використовується в Сполучених Штатах Америки та більшості держав Європи. Процедура врегулювання спору за допомогою посередника-медіатора довела свою високу ефективність у приватно-правових відносинах та в системі відновного правосуддя. Останнім часом науковці в усьому світі розглядають можливість застосування медіації в публічно-правових спорах, що не лише сприяє оптимізації роботи суддів, а й покращує відносини між державою та громадянином у цілому, формуючи довіру до влади у останнього. Однак наразі в Україні не існує нормативно-правової бази щодо медіації та основи її адміністративно-правового регулювання.

Розвиток адміністративно-правового регулювання медіації – це ефективна потреба українського суспільства, оскільки перебудова сучасної судової системи є довготривалим процесом, який гальмує своєчасне здобуття громадянами права на захист. Перспективами розвитку медіації у сфері публічно-правових відносин є стимулювання прозорості в діяльності державних органів, гуманізація суспільного управління, становлення громадянського суспільства та подолання правового нігілізму серед населення.

Окремі аспекти сутності медіації та перспектив її впровадження у правову систему України були висвітлені в наукових працях таких учених, як Н. О. Армаш, Н. О. Безхлібна, А. В. Біцай, Н. Л. Бондаренко-Зелінська, Є. Є. Бородін, Н. М. Грень, С. І. Запара, Р. А. Калужний, Е. В. Катаєва, Т. С. Кисельова, З. В. Красіловська, Н. М. Ковалко, Я. П. Любченко, Н. А. Мазаракі, А. О. Монаєнко, Н. В. Нестор, Г. О. Огречук, Т. О. Подковенко, М. Я. Поліщук, Ю. Д. Притика, Л. Д. Романадзе, М. І. Смокович, І. М. Сопілко, О. М. Спектор, Г. Б. Супрун, Н. О. Турман, С. Я. Фурса, В. В. Яковлев, І. Г. Ясиновський. У зв'язку з підвищенням інтересу до альтернативного вирішення спорів у публічно-правових відносинах питання адміністративно-правового забезпечення медіації розглядалися в наукових працях С. С. Білуги,

Н. В. Боженко, С. В. Ківалова, С. О. Корінного, В. М. Кузьмишина, А. О. Лиско, О. В. Музи, О. Д. Сидельнікова, Т. І. Шинкар, Л. Р. Юхтенко та інших. Крім того, науково-теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження стали праці вчених у адміністративній, цивільній та інших галузях права, які висвітлюють питання, пов'язані з предметом дослідження: В. Б. Авер'янова, І. Е. Берестової, Л. П. Волченко, В. В. Галунька, С. О. Гарькавця, П. В. Діхтієвського, Ю. О. Євтушок, Л. І. Заморської, Т. В. Карлова, А. М. Колодія, В. К. Колпакова, А. С. Кравцова, В. М. Кравцової, О. В. Кузьменко, Н. І. Мазурика, Н. Я. Пилипів, Н. Б. Писаренко, А. А. Пухтецької, Л. Б. Сало, І. Я. Сенюти, О. Ф. Скакун, М. І. Смоковича, С. Г. Стеценко, Н. Є. Хлібороб, І. Е. Черняхович, І. М. Шопіної, В. В. Шуби, В. Р. Щавінського та інших.

Проте тенденції розвитку адміністративно-правового регулювання медіації загалом є новою проблемою, яка потребує комплексного дослідження. Викладене вище свідчить про актуальність теми дисертації, її важливе теоретичне й практичне значення щодо подальшого розвитку адміністративного права і вдосконалення законодавства про адміністративне судочинство відповідно до міжнародного-правових стандартів і конституційних засад.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до Концепції загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженої Законом України від 21 листопада 2002 року № 228-IV. Дисертація безпосередньо пов'язана з напрямками держбюджетних науково-дослідних робіт: «Забезпечення конституційних прав громадян в контексті конвенційних зобов'язань України» (державний реєстраційний номер № 71/13.01.02), «Гарантії прав людини і громадянина в контексті європейської інтеграції України» кафедри конституційного і адміністративного права та «Проблеми формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України: теорія і практика» (державний реєстраційний номер № 312-ДБ20). Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Національного авіаційного університету 28 вересня 2018 року (протокол № 6) та уточнена в новій редакції вченою радою Національного авіаційного університету 30 вересня 2020 року (протокол № 7).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає в розкритті сутності, змісту й особливостей адміністративно-правового регулювання медіації, формуванні концептуальної основи побудови його сучасної моделі на підставі методології системного підходу, в комплексному поєднанні результатів аналізу теоретичних напрацювань, чинного законодавства та міжнародних стандартів з питань альтернативного вирішення конфліктів (спорів).

Для досягнення мети автор ставить перед собою такі *завдання*:

- дослідити генезис наукових поглядів щодо змісту, особливостей, процедур здійснення медіації та обґрунтування поняття й ознак медіації;
- розкрити соціально-правовий зміст медіації, її значення у розв’язанні правових конфліктів;
- надати змістовну характеристику сутності медіації в адміністративно-правовому вимірі наукового аналізу;
- виділити етапи запровадження медіації в Україні та виявити тенденції її розвитку;
- здійснити правову характеристику моделей медіації в світі з позицій запровадження найкращих світових практик у процедурі вирішення конфліктів (спорів) у публічно-правових відносинах;
- визначити особливості запровадження медіації під час вирішення публічно-правових спорів;
- сформулювати принципи адміністративно-правового регулювання медіації, здійснити їх класифікацію та надати змістовну характеристику;
- розкрити сутність відносин у сфері здійснення медіації як об’єкта адміністративно-правового регулювання;
- виділити суб’єктів адміністративно-правового регулювання медіації та правові форми їхньої діяльності;
- виробити пропозиції щодо формування етичного кодексу медіатора як провідний напрямок вдосконалення адміністративно-правового забезпечення функціонування медіації в Україні;
- розкрити сутність ефективності здійснення медіації у вимірі належного адміністративно-правового регулювання;
- обґрунтувати підхід щодо формування концептуальної основи побудови належної адміністративної процедури застосування медіації у вирішенні публічно-правових спорів.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини у сфері медіації як один із способів альтернативного вирішення спорів.

Предметом дослідження є сучасний стан і тенденції розвитку адміністративно-правового регулювання медіації.

Методи дослідження. Для розв’язання поставлених завдань було використано комплексний підхід до аналізу предмета дослідження, котрий передбачає застосування системи загально- та спеціально-наукових методів наукового пізнання. Зокрема, *діалектичний метод* наукового пізнання дав можливість визначити сутність медіації як соціально-правового інституту та зміст адміністративно-правового регулювання медіації (підр. 1.2, 3.1–3.3). *Функціональний метод* використано для визначення напрямів правового впливу медіації в адміністративно-правових відносинах, суб’єктів адміністративно-правового регулювання медіації та значення належного адміністративно-правового регулювання (підр. 1.3, 3.3, 4.2). За допомогою *історичного методу* було відстежено етапи запровадження медіації в

Україні (підр. 2.1). *Діяльнісний метод* дозволив окреслити особливості різних моделей медіації у світі (підр. 2.2). *Формально-юридичний метод* застосовано для аналізу положень міжнародних документів та вітчизняних законодавчих ініціатив у сфері медіації (підр. 1.1, 2.1, 4.1). *Системно-структурний метод* використано для виокремлення елементів відносин у сфері здійснення медіації як об'єкта адміністративно-правового регулювання (підр. 3.2). Для формування пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання медіації в Україні (розділи 3, 4) також застосовувалися методи *аналізу, синтезу, індукції, дедуції, аналогії та правового моделювання*.

Нормативно-правовою базою дослідження є Конституція України, Закони України, постанови Кабінету Міністрів України, відомчі та міжвідомчі нормативно-правові акти міністерств і відомств України, які регулюють надання медіації як соціальної послуги, рекомендації Ради Європи з питань розвитку медіації, Керівні принципи для кращого виконання наявної Рекомендації щодо альтернатив судовому розгляду спорів у адміністративних правовідносинах, ухвалені Європейською комісією з питань ефективності правосуддя, а також окремі положення нормативно-правових актів інших держав.

Емпіричну базу дослідження становлять: довідкова література, аналітичні довідки органів державної влади, практика застосування альтернативних способів вирішення спорів у сфері публічно-правових відносин.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що уперше в українській науці адміністративного права на основі правової доктрини, критичного аналізу вітчизняного законодавства, врахування міжнародних стандартів альтернативного вирішення спорів обґрунтовано теоретичні й нормативно-правові основи формування та впровадження ефективного адміністративно-правового регулювання медіації в Україні.

Рівень наукової новизни отриманих результатів та авторський внесок у дослідження проблеми характеризується науковими положеннями, висновками і пропозиціями, основними з яких є такі:

вперше:

– доведено, що впровадження медіації для вирішення публічно-правових спорів передбачає належне адміністративно-правове регулювання, принципи якого кореспондуються з принципами медіації, а рамки адміністративно-правового регулювання передбачають урахування природи та особливостей публічно-правових відносин. Такий підхід дав можливість запропонувати поділ принципів адміністративно-правового регулювання медіації на загальні (відповідають принципам адміністративного права) та спеціальні (притаманні адміністративно-правовому регулюванню медіації);

– виокремлено особливості медіації в публічно-правових спорах, які визначаються суб'єктним складом таких спорів і полягають у такому: 1) під час

урегулювання публічно-правового спору як владний, так і невіддільний суб'єкт є рівними в захисті своїх прав та інтересів, тому публічно-правові спори є медіабельними; 2) є можливим встановлення певних категорій публічно-правових спорів, де медіація є недоцільною, – наприклад, спори, де стороною є вищий орган публічної влади; 3) найбільш поширеними моделями медіації для врегулювання публічно-правових спорів є присудова або судова медіації; 4) медіацію в публічно-правових спорах має здійснювати нейтральний і неупереджений посередник, підготовка якого має включати основи вирішення таких спорів, їхню мету, основні методики та техніки; 5) медіація у сфері вирішення публічно-правових спорів потребує законодавчого закріплення права суб'єктів владних повноважень ініціювати процедуру медіації, а також обов'язку погоджуватися на проведення процедури й участь у ній, якщо це не суперечить закону і публічним інтересам;

- запропоновано виокремлювати загальний і безпосередній об'єкти адміністративно-правового регулювання відносин у сфері медіації, які обумовлюють його зміст і особливості;

- аргументовано доцільність характеристики суб'єктів адміністративно-правового регулювання медіації в широкому значенні, що передбачає визнання таких суб'єктів, правовими формами діяльності яких є нормотворча, установча, правозастосовна та контрольна. Перелік форм та обсяг повноважень, які реалізуються у наведених формах, впливають з їхнього конституційно-правового статусу та визначаються об'єктом адміністративно-правового регулювання;

- визначено перспективні напрями діяльності суб'єктів адміністративно-правового регулювання відносин у сфері медіації, такі як здійснення політики запровадження, поширення, активного сприяння та стимулювання розвитку медіації; закріплення й охорона нових суспільних відносин у сфері посередництва; встановлення мінімальних стандартів медіації – вимоги до професійних медіаторів, правила проведення процедури, відповідальність медіаторів тощо; контроль за наданням послуг з медіації; постійне вдосконалення правового регулювання у сфері медіації тощо. Обґрунтовано, що попри тривалий процес запровадження медіації в Україні, її правове регулювання потребує доопрацювання в частині встановлення вимог до освіти медіатора, регулювання інституту відповідальності медіатора та питань щодо самоврядування медіаторів.

- встановлено, що успішною зарубіжною практикою є запровадження спеціального суб'єкта публічного адміністрування у сфері медіації, до компетенції якого належать: внесення пропозицій щодо вдосконалення законодавства у сфері медіації, формування та ведення реєстрів медіаторів, їх публічне доведення до споживачів, моніторинг та узагальнення практики стану виконання угод за результатами медіації, вивчення, узагальнення й поширення вітчизняного та міжнародного досвіду роботи у сфері

запобігання спорів (конфліктів) та медіації, забезпечення базової підготовки та підвищення кваліфікації медіаторів, контроль за якістю надання послуг медіації, розроблення положень, інструкцій та інших нормативних актів, які б забезпечували ефективну діяльність такого органу тощо;

- обґрунтовано доцільність визначення медіації як адміністративної послуги та запропоновано її реалізацію центрами надання адміністративних послуг;

- запропоновано запровадження механізму нотаріального посвідчення медіаційних угод у системі адміністративно-правового регулювання;

- підкреслено необхідність розширення повноважень Міністерства юстиції України у сфері медіації;

- констатовано потребу формування Етичного кодексу медіатора, зміст якого повинні складати етичні принципи незалежності, нейтральності та неупередженості, компетентності, тактовності, конфіденційності, поваги до професії та культури поведінки й регулювання відносин щодо участі в супервізії або інтервізії, щодо виникнення конфлікту інтересів, етичних аспектів винагороди та рекламної діяльності медіатора, притягнення медіатора до відповідальності за порушення визначених вимог;

- запропоновано створення Єдиного електронного реєстру медіаторів з метою формування рейтингу медіаторів України;

- підкреслено, що ефективність впровадження медіації можлива лише за умови її належного адміністративно-правового регулювання, а також реалізації концептуальної основи побудови належної адміністративної процедури застосування медіації в публічно-правових спорах;

- визначено, що ефективність здійснення медіації за належного адміністративно-правового регулювання полягає в утвердженні принципу верховенства права в державі, модернізації механізмів захисту прав і свобод, а в публічно-правових відносинах – у встановленні довірчих відносин між громадянами та органами публічної адміністрації;

- запропоновано визначення концепції побудови належної адміністративної процедури застосування медіації в публічно-правових спорах – як системи положень щодо визначення перспективних напрямів розвитку медіації в публічно-правових спорах і заснованих на теоретичних уявленнях про її сутність, мету, призначення, принципи й особливості, найкращому досвіді практичного використання медіації в Україні та світі;

- виокремлено елементи концептуальної основи побудови належної адміністративної процедури застосування медіації в публічно-правових спорах та очікувані результати її реалізації в Україні;

удосконалено:

- визначення поняття «медіація» як альтернативного способу вирішення спору, де конфліктуючі сторони на основі добровільного волевиявлення використовують допомогу нейтральної, неупередженої та незалежної третьої

особи – медіатора, який, володіючи спеціальними знаннями, навичками та досвідом, спрямовує сторони до спільного оптимального вирішення спору, дотримуючись вимог законодавства;

- розуміння медіації як соціально-правового інституту, який становить комплекс зумовлених соціальною потребою правових норм, які регулюють суспільні відносини в частині вирішення конфліктів шляхом ведення конструктивних переговорів, зниження рівня конфліктності, враховуючи учасниками спору інтересів протилежних сторін;

- підхід до визначення меж адміністративно-правового регулювання медіації. Адміністративно-правове регулювання медіації повинно бути помірним, аби зберегти певну гнучкість та природню суть процедури. У той же час, державний контроль необхідний для забезпечення високої якості процедури та сприяння формуванню конкурентного ринку послуг медіації. Адміністративно-правове регулювання медіації повинне бути спрямоване на закріплення мінімальних стандартів (правил) щодо порядку проведення процедури, категорії справ, де вона може бути використана, підготовку медіаторів у сфері вирішення публічно-правових спорів, оскільки такі спори відрізняються за предметом, суб'єктами спірних правовідносин, підставами виникнення;

- підходи до визначення принципів адміністративно-правового регулювання медіації в сфері вирішення публічно-правових спорів. Такі принципи мають кореспондуватись із принципами медіації, а межі правового регулювання – передбачати врахування природи та особливостей публічно-правових відносин;

- визначення моделі медіації як абстрактної теоретико-правової конструкції, яка відображає особливості конкретного виду медіації: мету, завдання, порядок проведення та основні методики процедури; обсяг повноважень та роль медіатора; вимоги до професійних умінь посередника;

- положення про розмежування медіації та врегулювання спору за участю судді. Процедура врегулювання спору за участю судді включає деякі елементи медіації, проте не є її різновидом. Критеріями розмежування запропоновано вважати такі характеристики: зміст, правове регулювання, строки проведення, учасники, роль та правовий статус медіатора (посередника), підстави проведення та припинення процедури;

набули подальшого розвитку:

- визначення ступеню наукової розробленості проблеми сутності й змісту медіації з огляду на її інтеграцію до адміністративного судочинства, що пов'язано з його пріоритетним значенням у захисті прав, свобод, законних інтересів у публічно-правових відносинах;

- характеристика соціальної природи медіації на основі теорії інтеракціонізму, що передбачає визнання «обміну ролями» сторонами під час

соціальної взаємодії між ними в процесі медіації, адаптуючись до інтересів та потреб іншої сторони;

- періодизація становлення та розвитку медіації в Україні з виділенням трьох основних етапів: етап виникнення та розвитку органів примирення та посередництва (до XIX ст.); етап виникнення та розвитку медіації як соціального інституту (XX–XXI ст.); етап правового закріплення медіації (XXI ст. – до сьогодні);

- пропозиція щодо місця обов'язкової медіації в судовому процесі – як умови або етапу;

- положення про встановлення можливості адвокатів здійснювати діяльність у сфері медіації, що пояснюється особливим суб'єктивним складом публічно-правових спорів та різним обсягом їхніх ресурсів.

Практичне значення отриманих результатів. Висновки та пропозиції, здобуті внаслідок проведеного дослідження адміністративно-правового регулювання медіації, становлять науково-теоретичний та практичний інтерес і можуть бути використані:

- у науково-дослідній сфері – для подальшого розроблення й вирішення теоретико-прикладних проблем правового регулювання альтернативних способів вирішення публічно-правових спорів (*Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у наукову діяльність Національного авіаційного університету від 03.11.2020 р.*);

- у правотворчості – під час внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів, а також прийняття нових законів та підзаконних актів для формування системи адміністративно-правового регулювання медіації (*Довідка про практичне впровадження в діяльність Кабінету Міністрів України від 11.11.2020 р.*);

- в освітньому процесі – у процесі викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративне процесуальне право», «Юридична конфліктологія» при підготовці науково-практичних видань, підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій для науковців, юристів-практиків, викладачів, аспірантів і студентів вищих навчальних закладів (*Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у освітню діяльність Національного авіаційного університету від 03.11.2020 р.*).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням актуальної наукової проблеми. Основні теоретичні положення та висновки, що характеризують наукову новизну і практичне значення дослідження, є результатом особистих досліджень, що були здійснені дисертантом на основі ґрунтовного аналізу наукових публікацій, законодавства та практики його застосування.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові концепти і висновки обговорені та схвалені на засіданнях кафедри конституційного

і адміністративного права Юридичного факультету Національного авіаційного університету. Результати наукового дослідження оприлюднено на 8 вітчизняних і міжнародних наукових та науково-практичних заходах: Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання реформування правової системи України» (м. Дніпро, 6–7 липня 2018 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні погляди на актуальні питання правових наук» (м. Запоріжжя, 23–24 листопада 2018 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційний розвиток правової науки в умовах модернізації суспільства» (м. Київ, 28 лютого 2020 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Правове забезпечення політики держави на сучасному етапі її розвитку» (м. Харків, 6–7 березня 2020 р.); I Науково-практична онлайн-конференція «Актуальні питання юридичної науки та практики» (м. Київ, 23 квітня 2020 р.); Науково-практичний онлайн-семінар «Трудове право та законодавство про працю: шляхи реформування» (м. Харків, 15 травня 2020 р.); II Науково-практична конференція «Сучасні погляди на реформування законодавства» (м. Вінниця, 23–24 жовтня 2020 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє» (м. Харків, 10 грудня 2020 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження відображено в 33 публікаціях, із яких: 2 колективні монографії, 23 статті в наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз; 2 статті у наукових періодичних виданнях інших держав, 8 публікацій за матеріалами наукових і науково-практичних конференцій.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, які містять 12 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (611 найменувань) і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 472 сторінки, із них основний текст – 382 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У Вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено її зв'язок з науковими програмами, планами і темами, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, висвітлено наукову новизну, надано відомості про апробацію та практичне значення отриманих результатів.

Розділ 1 «Методологія дослідження проблеми адміністративно-правового регулювання медіації» складається з трьох підрозділів, у яких здійснено аналіз генезису наукових поглядів на поняття, особливості та процедури здійснення медіації, охарактеризовано її соціально-правовий зміст і сутність у адміністративно-правовому вимірі наукового аналізу.

У підрозділі 1.1. «Аналіз наукових поглядів на становлення і розвиток медіації (зміст, особливості, процедури здійснення)» проведено аналіз

розвитку наукових поглядів вітчизняних і зарубіжних учених щодо поняття, ознак та процедурних особливостей медіації.

Методологічною основою дослідження проблеми сутності, змісту та особливостей адміністративно-правового регулювання медіації стало застосування системного підходу, який передбачає виявлення взаємозв'язків між загальним і частковим, визначає місце досліджуваного явища в правовому бутті. Загальним, зважаючи на предмет наукового аналізу, виступає правове дослідження альтернативних способів вирішення спорів, а частковим – медіація як один із способів.

Узагальнення досліджених наукових поглядів дозволяє зазначити відсутність принципових суперечностей при розкритті змісту альтернативного вирішення спорів як процедури, що здійснюється незалежними від сторін конфлікту суб'єктами в позасудовому порядку з метою розв'язання конфлікту в найкоротший строк і з найменшими витратами. Запропоновано розуміти альтернативне вирішення спорів як форми та процеси, котрі передбачають сукупність універсальних, гнучких, узгоджених сторонами способів, засобів та прийомів урегулювання правових конфліктів без звернення до процедури державного судового розгляду. Дослідники відзначають наявність високого ступеня свободи при обранні суб'єкта вирішення конфлікту та власне процедури вирішення.

Установлено, що сутність медіації як найбільш популярного способу альтернативного вирішення спорів досліджується не лише з погляду права. Зміст цього поняття є значно ширшим, тому його розглядають і з позицій психології, конфліктології, політології тощо. Аналіз наукових поглядів щодо змісту та особливостей медіації надає змогу визначити її як альтернативний спосіб вирішення спору, де конфліктуючі сторони шляхом добровільного волевиявлення використовують допомогу нейтральної, неупередженої та незалежної третьої особи – медіатора, який, володіючи фаховими знаннями, навичками і досвідом, спрямовує сторони до спільного оптимального вирішення спору, дотримуючись вимог законодавства.

З'ясовано, що медіація та переговори є подібними методами врегулювання спорів, однак не тотожними. Мета таких способів альтернативного вирішення конфліктів збігається – допомогти сторонам розширити поле для комунікації шляхом роботи з інтересами сторін, знайти усі можливі варіанти оптимального вирішення спору. Однак у разі перемовин сторони використовують власні комунікативні навички, а медіативним процесом керує посередник (медіатор).

У результаті дослідження, пов'язаних з медіацією категорій «конфлікт» і «спір», було з'ясовано, що конфлікт є ширшою категорією, аніж спір, оскільки передбачає зіткнення інтересів осіб, які не завжди пов'язані з порушенням певних прав. Тому медіація може застосовуватися як щодо

вирішення правових суперечностей, так і щодо конфліктів, які виникають між індивідами і ще не призвели до порушення прав та інтересів.

Аргументовано, що особливостями медіації є її існування в межах конфліктних відносин, здійснення на засадах добровільності та конфіденційності, самостійність сторін на всіх етапах її проведення, спрямованість на досягнення сторонами спору консенсусу з приводу предмета спору, універсальність та відносна гнучкість процедури, незалежність, неупередженість та нейтральність суб'єкта проведення – медіатора.

Детальний суворих правил проведення процедури медіації не існує, що пояснюється її гнучкістю. Формальна невизначеність зумовила виникнення різновидів та моделей медіації. Порядок проведення процедури врегулювання спору за допомогою медіації має характерні особливості залежно від сфери спору, щодо якого застосовують медіацію. Доцільно розмежовувати медіацію в приватно-правових відносинах (цивільні, сімейні, трудові, господарські, житлові, земельні) та публічно-правових відносинах (у сфері конституційних, адміністративних, кримінальних правовідносин).

У підрозділі 1.2. «Соціально-правовий зміст медіації та її значення у вирішенні правових конфліктів» проаналізовано соціальну природу інституту медіації, його сучасний стан і перспективи розвитку як правового інституту.

Визначено, що соціальний зміст медіації обумовлений суперечностями в суспільстві, породжуваними постійним розвитком соціальних відносин, їх постійним ускладненням. Розв'язання певного конфлікту задовольняє інтереси суспільства, стимулює суспільство до співробітництва, стабілізує соціальну систему в цілому. Лише в разі конструктивного розв'язання конфлікту настають позитивні наслідки його врегулювання.

Соціальний зміст інституту медіації розкрито з урахуванням класичних ознак і функцій соціального інституту. Розглянуто основні теорії соціальної взаємодії, з якими пов'язують соціальну природу медіації. Соціальна сутність медіації ґрунтується на теорії інтеракціонізму. Теорія соціального обміну має місце в соціальній взаємодії сторін, тому що під час процедури медіації медіатор намагається змістити акцент сторін з позицій до їхніх особистих інтересів, при цьому кожна сторона прагне розв'язати конфлікт, отримавши певну «винагороду» або з мінімальними затратами. Першочерговим принципом медіації є співробітництво та вироблення спільних рішень сторонами, що неможливо зробити без урахування стороною думки іншої сторони. Узагальнено, що соціальна взаємодія під час здійснення процедури медіації відбувається на основі розуміння сторонами одна одної, шляхом обміну ролей у конфлікті.

Встановлено, що об'єктивною потребою виникнення медіації є розуміння, що медіація дозволяє розвантажити судову систему та зробити її більш ефективною. Медіація, як і будь-який соціальний інститут, виникає в певному культурному середовищі, яке складається із системи цінностей та

етичних норм. Суб'єктивна потреба полягає в можливості вибору способу вирішення спору. Оскільки конфлікти в суспільстві є неминучими та супутніми розвитку суспільства, соціальна потреба у виникненні та розвитку медіації як способу розв'язання конфліктів убачається безумовною.

Обґрунтовано, що медіація покликана не замінити, а вдало доповнити чинну судову систему, зокрема: підвищити рівень правосвідомості громадян та відсоток добровільно виконаних рішень; покращити рівень якості правосуддя та довіри до нього; зменшити кількість оскаржень судових рішень; розвантажити суди; скоротити емоційне напруження в суспільстві.

Зважаючи на зарубіжний досвід, медіацію визначено соціально-правовим інститутом, який становить комплекс зумовлених соціальною потребою правових норм, котрі регулюють суспільні відносини в частині розв'язання конфліктів шляхом конструктивних переговорів, зниження рівня конфліктності, враховуючи учасниками спору інтересів протилежних сторін.

Соціальний феномен медіації поступово став набувати правового змісту. Досліджено категорію «правовий інститут» як один із провідних елементів системи права, який є сукупністю взаємопов'язаних, порівняно самостійних юридичних норм, які регулюють певний вид суспільних відносин. Визначено, що становлення медіації як правового інституту ще триває. Основний вплив на процеси набуття медіацією правового змісту здійснюють міжнародна та європейська спільноти, які створюють та розвивають універсальні норми щодо регулювання застосування медіації.

Охарактеризовано основні міжнародно-правові документи, які є витоками становлення правового інституту медіації. Серед них Рекомендація № R (98) 1 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах (ухвалено Комітетом міністрів Ради Європи 21 січня 1998 р.), Рекомендація № Rec (2001) 9 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами – приватними особами (ухвалено Комітетом міністрів Ради Європи 5 вересня 2001 р.), Рекомендація № Rec (2002) 10 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах (ухвалено Комітетом міністрів Ради Європи 18 вересня 2002 р.), Рекомендації № R (99) 19 Комітету міністрів державам-членам Ради, які зацікавлені в організації медіації в кримінальних справах (ухвалено Комітетом міністрів 15 вересня 1999 р.), Типовий закон ЮНСІТРАЛ від 19 листопада 2002 р. про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру, Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25 січня 1996 р., Директива № 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах від 21 травня 2008 р., Конвенція ООН про міжнародні угоди щодо врегулювання спорів за результатами медіації (Сінгапурська конвенція) від 7 серпня 2019 року та інші.

На основі аналізу зарубіжного досвіду зроблено висновок, що загальним правилом функціонування медіації є її зародження як соціального феномену та подальше становлення як правового інституту. Утвердження правового змісту медіації полягає в розробці та прийнятті відповідних нормативно-правових актів, доповнень існуючими нормами щодо медіації, враховуючи суспільний порядок та правову систему тієї чи іншої держави. Медіація в Україні набула статусу соціального інституту, що пояснюється існуючою практикою її використання під час урегулювання спорів, створення організацій та об'єднань медіаторів, які в свою чергу визначають етичні норми вітчизняних медіаторів. Актуальним питанням залишається створення спеціального законодавчого акта, який буде визначати поняття медіації, її види та сферу застосування, порядок проведення, вимоги до медіаторів та відповідальність у досліджуваній сфері.

Обґрунтовано, що основне значення медіації полягає в зміні та гармонізації відносин між сторонами у суспільстві. Вона закріплює соціальну норму, відповідно до якої індивіди мають навички мирно врегульовувати суперечки, конфлікти та спори, враховуючи при цьому інтереси інших. Перевагами функціонування медіації в системі способів вирішення спорів є підвищення соціальної культури суспільства, удосконалення переговорних процесів та налаштування діалогу.

У *підрозділі 1.3. «Сутність медіації в адміністративно-правовому вимірі наукового аналізу»* досліджено розуміння, особливості функціонування та здійснення медіації в сучасній адміністративно-правовій науці.

Практика позитивного досвіду ефективності медіації щодо публічно-правових спорів у зарубіжних країнах та євроінтеграційний курс України зумовлює широке дослідження цієї теми вченими-правознавцями. Сутність медіації в адміністративно-правовому вимірі розкривається через визначення місця медіації в адміністративному процесі, відповідних принципів і функцій.

Установлено, що в адміністративно-правовому вимірі наукового аналізу сутність медіації досліджується переважно з огляду на її інтеграцію в адміністративне судочинство, що враховує усталені підходи до визнання медіації як позасудового способу вирішення конфліктів (спорів). Серед учених-адміністративістів панує думка, відповідно до якої, щодо публічно-правових спорів найбільш прийнятними є моделі присудової або судової медіації. Така медіація є одним із різновидів досудового врегулювання публічно-правового спору, тому принципи досудового врегулювання спорів у адміністративному процесі проєктують принципи медіації в адміністративному праві загалом.

Запропоновано вважати медіацію в адміністративному процесі як альтернативний традиційному судочинству спосіб вирішення спору, що здійснюється за участю нейтрального, неупередженого та незалежного медіатора на засадах добровільності, конфіденційності, рівності та

пропорційності, з метою формування прийняттого для обох сторін рішення в спорі, де хоча б одна із сторін є суб'єктом владних повноважень.

Напрямами правового впливу, тобто функціями інституту медіації в адміністративному процесі, є її організаційна, виховна, стабілізуюча, інтеграційна та демократична функції. Організаційна функція медіації розкривається в контексті координації медіатором процесу позасудового вирішення спору, організації перемовин та інших етапів медіації, а також відносин між приватними особами та органами державної влади при вирішенні конфлікту (спору), що сприяє підвищенню рівня довіри суспільства до держави. Функція стабілізації полягає в закріпленні та стабілізації, усуненні конфліктності суспільних відносин у зв'язку із застосуванням медіації.

Галузеві принципи медіації в адміністративному процесі не мають чіткого переліку, що зумовлено відсутністю окремого правового регулювання цього правового інституту. Принципами медіації в адміністративно-правовому просторі слід вважати: загальні принципи – добровільності, конфіденційності, незалежності, нейтральності та неупередженості медіатора, рівності та самостійності сторін процедури, законності угоди за результатами медіації; та спеціальні – принцип балансу публічних і приватних інтересів (пропорційності), принцип ініціативності (можливість як органів публічної адміністрації, так і фізичних осіб ініціювати або прийняти пропозиції проведення медіації). Медіація в адміністративно-правових відносинах є необхідним інструментом для зміцнення зв'язку держави й громадянина та виступає показником реалізації принципу верховенства права.

Розділ 2 «Еволюція запровадження й функціонування медіації в Україні та світі» складається з трьох підрозділів, у яких досліджено історичні витоки запровадження медіації в Україні та тенденції її розвитку, здійснено правову характеристику моделей медіації в світі з позицій запровадження найкращих світових практик у процедури вирішення конфліктів (спорів) у публічно-правових відносинах і визначено особливості запровадження медіації при вирішенні публічно-правових спорів.

У підрозділі 2.1. «*Етапи запровадження медіації в Україні*» здійснено аналіз історико-правових засад функціонування медіації та сучасний стан її розвитку в Україні.

Об'єктивна необхідність пришвидшити запровадження медіації в Україні та значна увага до такого альтернативного способу вирішення спорів склалися завдяки історичному становленню різноманітних примирних процедур. З'ясовано, що становлення та розвиток медіації в Україні відбувається тривалий період часу. Виокремлено три основні етапи становлення медіації в Україні: етап виникнення та розвитку органів примирення і посередництва (до XIX ст.), етап виникнення та розвитку медіації як соціального інституту (XX–XXI ст.), етап правового закріплення медіації (триває донині).

Витоки медіації як процедури посередництва з давніх часів стали наслідком суспільного розподілу праці та обміну. На українських землях завжди існували інститути примирення, оскільки суспільство завжди прагнуло мирно вирішувати спори, не звертаючись до державного судового розгляду. Ускладнення суспільних відносин потребувало виникнення ефективніших інститутів вирішення спорів, що й зумовило розвиток медіації в її сучасному розумінні.

Під час першого та найтривалішого етапу почали з'являтися посередницькі обряди, такі як побратимство, та спільні банкети влади та простого люду, які запобігали настанню та загостренню конфліктів усередині суспільства. З активним розвитком суспільства почали з'являтися процедури посередництва за участю церкви («клопотання», «посередництво»), третейські суди, комісарські суди, совісні суди, мирові суди, комерційні суди тощо. Значний вплив на розвиток посередництва на українських землях справило волоське право, яке зумовило утворення копних і зборових судів. Роль медіатора виконували не лише священики, а й приятельські або полюбовні судді, за часів магдебурзького права – медіатори, за часів селянської реформи – мирові посередники. Усі органи посередництва мали спільні ознаки, зокрема медіатор користувався великою повагою в суспільстві та обирався громадою на основі особистої думки її членів про моральні засади та досвід посередника.

За часів другого етапу розвиток медіації відбувався досить стрімко. За часів Радянського Союзу панувала ідеологія вирішення спорів виключно в судовому порядку, а всі позасудові рішення спорів перевірялися та затверджувалися судом. Винятки становили лише спори у сфері сімейних праввідносин, ураховуючи цінність сім'ї як ключового соціального інституту, та у сфері зовнішньоекономічної діяльності. У цей час інститут медіації активно розвивається в країнах англосаксонської системи права, таких як США, Велика Британія, Австралія тощо. Починаючи з 90-х років ХХ ст. Україна починає використовувати зарубіжний досвід медіації у зв'язку з нагальною потребою врегулювання трудових спорів у промислових регіонах. Було створено організації та об'єднання медіаторів, серед яких Одеська обласна група, Український центр порозуміння (Інститут миру і порозуміння), Український центр медіації, Національна асоціація медіаторів України та інші. За підтримки іноземних медіаторських організацій в Україні реалізовувалися пілотні проекти присудової медіації, навчання медіаторів, підвищення їхньої кваліфікації, поширення медіації серед молоді з метою запобігання злочинності серед неповнолітніх тощо.

Одночасно зі становленням медіації як соціального інституту розпочався етап законодавчої активності щодо створення законодавства про медіацію. Термін «медіація» внесено до багатьох вітчизняних законодавчих актів, у тому числі процесуальних, однак наразі в Україні не існує спеціального

формалізованого законодавства про медіацію, хоча з боку держави немає жодної прямої заборони щодо здійснення такої діяльності. За десять років законотворчої діяльності у Верховній Раді України було зареєстровано більше десяти законопроектів про медіацію, які істотно відрізнялися один від одного.

Специфічною ознакою становлення медіації як правового інституту в Україні є наявність протилежних думок щодо меж правового регулювання процедури та статусу медіатора, вимог до нього, що відображається в численних проектах закону про медіацію та підходів науковців до самої законопроектної роботи. Дискусійними питаннями залишаються вимоги до медіатора (вік, освіта, професійне навчання), сфера застосування медіації (у спорах, де стороною виступає держава), ведення єдиного реєстру медіації, регулювання самоврядування медіаторів, доцільність присудової медіації, відповідальність медіатора та випадки застосування дисциплінарних стягнень, умов виконання медіаційної угоди тощо.

Здійснено аналіз основного законопроекту про медіацію, ухваленого в першому читанні. Встановлено, що основний законопроект має чимало недоліків, а саме: вимоги до освіти медіатора, відсутність детального регулювання відповідальності медіатора та питань щодо самоврядування медіаторів. У проекті не передбачено положення про здійснення медіації суддею-медіатором, що суперечить практиці використання медіації в Україні. Починаючи з 1990 років в Україні існують успішні пілотні проекти, які реалізують присудову медіацію; судді мають достатній професійний досвід урегулювання спорів, бездоганне знання чинного законодавства України та психологічні навички спілкування з конфліктуючими сторонами. Запропоновано виділити окремі положення щодо врегулювання спору шляхом медіації за участю судді-медіатора як окремого етапу судового розгляду, доповнити такими нормами зазначений проект закону або внести відповідні зміни до процесуальних кодексів.

Існує висновок, відповідно до якого українське суспільство готове до запровадження та правового оформлення медіації. Підкреслено, що медіація є гнучкою процедурою, тому її суворе регулювання надмірно обмежуватиме діяльність медіаторів. Проте інститут медіації є новим для України та потребує популяризації. Поширення медіації неможливе без довіри суспільства до ефективності процедури, тож медіатор повинен відповідати високим критеріям і мати необхідні для врегулювання спорів навички.

У підрозділі 2.2. «Моделі медіації у світі» досліджено теоретичні уявлення про різноманітні моделі функціонування медіації та зарубіжний досвід їх запровадження.

З'ясовано, що моделлю медіації визначають найбільш поширені види медіації в певній державі відповідно до ролі медіатора, обсягу його

повноважень, предмету спору (конфлікту) та рівня консолідованості з судовою системою. Дослідження тієї чи іншої моделі медіації є важливим для усіх учасників процедури медіації. Це дає можливість медіаторові обрати необхідні методики вирішення спору, а сторонам – зрозуміти формат процедури та сформувані певні очікування.

У науці виділяють понад двадцять моделей медіації, серед яких: трансформативна, гуманістична, директивна, стимулятивна, оціночна, наративна тощо. Кожна модель медіації має власну мету, порядок проведення, техніки та методику; визначає обсяг повноважень і роль медіатора, вимоги до його професійних навичок. Зроблено висновок, що сучасні моделі медіації у рамках всього світу відображають специфічні її особливості відповідно до того виду, який встановлено державою або обрано конкретним медіатором. Серед більше ніж двадцяти моделей посередництва, наявних у світі, найбільш широко досліджуються моделі медіації залежно від ступеня інтеграції в судову систему.

Розглянуто досвід запровадження та функціонування медіації в таких країнах, як США, Канада, Австралія, Велика Британія, Австрія, Німеччина, Італія, Фінляндія, Китай, Японія, Польща, Словенія, Литва, Казахстан, Грузія, Росія, Білорусь. Досвід зарубіжних країн дозволив зробити висновок, що успіх тієї чи іншої моделі медіації залежить насамперед від правових традицій і культури вирішення спорів у суспільстві. При цьому найбільш поширеною є класична приватна медіація, яка здійснюється недержавними медіаторами поза судовим розглядом справ. Однак запровадження присудової та судової медіації також демонструє певну ефективність, що підтверджується досвідом більшості країн Європейського Союзу.

Процес популяризації врегулювання спорів за допомогою медіації буде ефективним, якщо медіативні процедури поширюватимуть представники суддівського корпусу. Судова медіація в Україні може стати початком сприйняття медіації як повноцінного правового інституту, підвищення рівня довіри до судової системи та кількості виконаних рішень. Наявна в Україні практика проведення приватної фасилітативної медіації надає змогу також застосовувати присудову модель медіації.

У підрозділі 2.3. «*Особливості запровадження медіації при вирішенні публічно-правових спорів*» розглянуто природу публічно-правових спорів та визначено особливості застосування процедури медіації при вирішенні таких спорів.

Особливості медіації в публічно-правових спорах визначаються насамперед суб'єктним складом таких спорів.

Розглянуто сутність публічно-правових спорів. Установлено, що публічно-правові відносини охоплюють відносини, які виникають між приватними особами та всіма суб'єктами владних повноважень, незалежно від того, чи належать вони до органів державної влади. Такі відносини охоплюють не

лише сферу управління, а й правовідносини щодо врегулювання державних фінансів, соціального забезпечення тощо.

Запропоновано розглядати медіабельність у вузькому та широкому розумінні. У вузькому розумінні медіабельність доцільно вважати як придатність окремого спору для використання медіації, рівень якої оцінює медіатор. У широкому розумінні медіабельність доцільно розглядати як придатність категорії спорів для використання медіації, рівень якої встановлюється правовою культурою відповідного суспільства або законодавством. Розглянуто медіабельність публічно-правових спорів у широкому розумінні. Визначено, що вітчизняна адміністративно-правова наука характеризується наявністю трьох підходів: підхід немедіабельності публічно-правових спорів, підхід медіабельності публічно-правових спорів за будь-яких умов, підхід медіабельності публічно-правових спорів у конкретно визначених випадках.

Здійснено аналіз щодо розмежування процедури врегулювання спору за участю судді та медіації. З'ясовано, що врегулювання спору за участю судді – гібридний механізм, який містить лише деякі елементи медіації, проте не є її різновидом. Критеріями, за якими варто розмежовувати згадані вище механізми вирішення спорів, є: зміст, правове регулювання, строки проведення, учасники, роль і правовий статус медіатора (посередника), підстави проведення та припинення процедури. Неefективність інституту врегулювання спору за участю судді зумовлена об'єктивними чинниками – завантаженістю судів, недоліками законодавства, відсутністю освітніх програм з медіації для суддів, а також суб'єктивними чинниками – такими як відсутність бажання та мотивації марнувати час на примирення. У сфері публічно-правових відносин альтернативне врегулювання спорів прогнозується більш доступним за умови доповнення переліку повноважень суб'єктів, наділених владними повноваженнями, можливістю укладати мирову угоду та угоду за результатами медіації з приватними особами.

Запропоновано особливості запровадження медіації при вирішенні публічно-правових спорів: 1) під час урегулювання публічно-правового спору як орган публічного управління, так і фізична чи юридична особа без владних повноважень, є рівними щодо захисту власних прав та інтересів, тому публічно-правові спори є медіабельними; 2) можливим убачається встановлення певних категорій публічно-правових спорів, щодо яких медіація є недоцільною, наприклад, спори, де стороною є вищий орган публічної влади; 3) найбільш поширеними моделями медіації для врегулювання публічно-правових спорів є присудова або судова медіації; 4) медіацію в публічно-правових спорах повинен здійснювати нейтральний та неупереджений посередник, підготовка якого включає основи вирішення таких спорів, їхню мету, основні методики та техніки; 5) медіація у сфері вирішення публічно-правових спорів потребує законодавчого закріплення права органів

державної влади та органів місцевого самоврядування ініціювати процедуру медіації й обов'язку погоджуватися на проведення процедури та участь у ній, якщо це не суперечить закону і публічним інтересам.

Розділ 3 «Зміст адміністративно-правового регулювання медіації» складається із трьох підрозділів, у яких досліджено основні елементи змісту адміністративно-правового регулювання медіації: вихідні засади, відносини у сфері здійснення медіації як об'єкта правового регулювання та суб'єктний склад такого правового регулювання.

У підрозділі 3.1. *«Принципи адміністративно-правового регулювання медіації»* визначено принципи, які мають бути покладені в концептуальну основу адміністративно-правового регулювання медіації в Україні.

На підставі аналізу наукових поглядів стосовно базових принципів правового регулювання запропоновано розуміти принципи адміністративно-правового регулювання медіації як вихідні засади, основоположні засади, закріплені в законодавстві або такі, які випливають із нього, визначаючи зміст і суть медіації як адміністративно-правового інституту.

Метою адміністративно-правового регулювання процедури медіації є не лише вирішення окремих спорів учасників медіації, а й досягнення певного рівня порозуміння, суспільної злагоди та гармонії суспільних відносин. Досягнення консенсусу між громадянином та органом публічної влади є можливим лише в разі дотримання прав, свобод та інтересів людини, тому пріоритет цих прав має стати основою для створення адміністративно-правового регулювання медіації.

Здійснено поділ засад адміністративного-правового регулювання медіації на загальні, які відповідають принципам адміністративного права, та спеціальні, котрі характеризують процедуру медіації як самостійний правовий інститут, тобто притаманні лише конкретному предмету такого регулювання – суспільним відносинам у сфері медіації в адміністративному праві.

До загальних принципів адміністративно-правового регулювання медіації належать принципи верховенства права, законності, пріоритету прав і свобод людини й громадянина, рівності та недискримінації, взаємної відповідальності держави та громадянина, гуманізму та справедливості, гласності та системності. Спеціальними принципами визначено принципи відповідності адміністративно-правового регулювання медіації міжнародним стандартам, принцип мінімального втручання держави, субсидіарності та децентралізації правового регулювання, принцип сприяння активному поширенню та використанню медіації, принцип пропорційності.

З урахуванням основоположних ідей адміністративно-правове регулювання медіації має реалізовувати принцип верховенства права, бути обов'язковим для усіх суб'єктів, не порушувати ієрархічну систему нормативно-правових актів і не допускати довільного трактування. З огляду

на панування прогресивної концепції людиноцентризму, за якою людина визнається найвищою цінністю, адміністративно-правове регулювання медіації повинно забезпечувати рівність її учасників та доступність процедури, враховувати права і свободи людини й громадянина, зберігати гнучкість процедури посередництва. Натомість, відповідно до засади пропорційності можливим обмеженням прав та свобод громадянина державою в адміністративно-правовому регулюванні медіації вбачається впровадження обов'язкової медіації як умови або етапу судового процесу. Правове регулювання медіації формується під впливом національної правової культури з урахуванням принципу розумної імплементації міжнародних та європейських стандартів.

У підрозділі 3.2. «Відносини у сфері здійснення медіації як об'єкт адміністративно-правового регулювання» проведено аналіз об'єкту адміністративно-правового регулювання медіації та з'ясовано особливості відносин у сфері здійснення медіації.

Виокремлено загальний і безпосередній об'єкти адміністративно-правового регулювання відносин у сфері медіації. Загальний об'єкт – адміністративно-правові відносини у сфері медіації (щодо надання послуг з медіації для вирішення публічно-правового спору, контрольні відносини, відносини організаційного та забезпечувального характеру). Безпосередній об'єкт – поведінка учасників медіації, пов'язана з наявністю публічно-правового спору.

Елементами правовідносин у сфері здійснення медіації як об'єкта адміністративно-правового регулювання виступають суб'єкт, об'єкт, зміст та юридичні факти, які тягнуть за собою виникнення, зміну чи припинення правовідносин у сфері здійснення медіації.

Основними суб'єктами адміністративно-правових відносин у сфері медіації визначено сторони спірних відносин (фізичні та юридичні особи), одна з яких має владні повноваження та незалежного медіатора. Оскільки в публічно-правових спорах сторони мають різні обсяги ресурсів у контексті отримання правової допомоги, можливим є встановлення можливості адвокатів здійснювати діяльність у сфері медіації. Зроблено висновок, що здійснення медіації помічниками суддів убачається недоцільним, – це пояснюється рівнем їхньої підготовки та істотно відмінними від медіації професійними обов'язками.

Зміст адміністративно-правових відносин полягає у взаємозв'язку зафіксованих в адміністративному праві суб'єктивних публічних прав та юридичних обов'язків учасників цих відносин, коли кожному зафіксованому в адміністративно-правовій нормі суб'єктивному праву відповідає юридичний обов'язок і навпаки. Запропоновано доповнити проєкт Закону «Про медіацію» № 3405 обов'язками сторін спору дотримуватися принципу конфіденційності, поважати честь і гідність учасників процедури,

співпрацювати з медіатором, добросовісно брати участь у процедурі медіації, діяти лише в межах чинного законодавства.

Юридичними фактами в правовідносинах медіації є укладання договору про проведення медіації, припинення медіації за заявою сторони (сторін), відмова медіатора від процесу та укладання медіаційної угоди за результатами процедури. Оскільки суб'єкт владних повноважень повинен діяти лише в межах і в спосіб, визначені законодавством, існує потреба в створенні механізму нотаріального посвідчення медіаційних угод у системі адміністративно-правового регулювання.

У підрозділі 3.3. «Суб'єкти адміністративно-правового регулювання медіації та правові форми їхньої діяльності» розглянуто суб'єктну складову змісту адміністративно-правового регулювання медіації, визначено суб'єкти, які на підставі законодавства можуть здійснювати функції державного управління у сфері медіації при вирішенні публічно-правових спорів.

Систему суб'єктів адміністративно-правового регулювання формують держава, її органи та недержавні інституції, які реалізують повноваження у відповідній сфері адміністративно-правового регулювання. Суб'єктами адміністративно-правового регулювання запропоновано вважати Президента України, Верховну Раду України, Комітет Верховної Ради України з питань правової політики, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції України, Міністерство соціальної політики України, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, громадські організації тощо.

З огляду на об'єктивні потреби вдосконалення сучасного стану функціонування медіації в Україні названо перспективні напрями діяльності зазначених суб'єктів: здійснення політики запровадження, поширення, активного сприяння та стимулювання розвитку медіації; закріплення й охорона нових суспільних відносин у сфері посередництва; встановлення мінімальних стандартів медіації: формулювання вимог до професійних медіаторів, правил проведення процедури, відповідальності медіаторів тощо; встановлення контролю за наданням послуг з медіації; постійне вдосконалення правового регулювання медіації; інформаційне забезпечення населення щодо можливостей використання медіації; створення ефективної системи управління та аудиту діяльності у сфері медіації тощо.

Зроблено висновок, відповідно до якого, зважаючи на правову природу медіації, Міністерство юстиції України є головним суб'єктом адміністративно-правового регулювання медіації. На підставі аналізу адміністративно-правового статусу Мін'юсту виділено функції у сфері медіації, якими варто доповнити його повноваження. Такими функціями є розроблення проектів законів про медіацію, пропозицій щодо вдосконалення законодавства та узагальнення практики застосування такого законодавства надалі, здійснення правової експертизи проектів законів у сфері медіації,

інформування громадян про їхні права й свободи, у тому числі про право на використання альтернативних способів вирішення спорів, сприяння розвитку надання юридичних послуг з метою реалізації прав, свобод та інтересів громадян і юридичних осіб, у тому числі надання медіативних послуг тощо.

За аналогією до повноважень щодо регулювання діяльності арбітражних керуючих запропоновано розширити перелік прав Мін'юсту правами щодо організації системи підготовки та підвищення кваліфікації медіаторів, визначення вимог для отримання свідоцтва про право здійснення діяльності медіатора, затвердження порядку складання кваліфікаційного іспиту майбутніми медіаторами, формування та ведення Єдиного реєстру медіаторів України. Встановлено, що правовими формами діяльності Міністерства юстиції у сфері медіації є нормотворча (розроблення нормативно-правових актів з питань медіації), правозастосовна (наприклад, надання дозволів (ліцензій) на діяльність медіатора) та контрольна форми.

Запропоновано в разі встановлення інституту медіації як адміністративної послуги суб'єктом її регулювання визначити центр надання адміністративних послуг. Аналіз європейського досвіду надав змогу стверджувати, що ефективним є створення спеціального суб'єкта адміністративно-правового регулювання медіації, до компетенції якого належить: внесення пропозицій щодо вдосконалення законодавства у сфері медіації, перевірка повноважень представників сторін спору в процесі здійснення процедури медіації, формування та ведення реєстрів медіаторів, їх публічне доведення до споживачів, моніторинг та узагальнення практики стану виконання угод за результатами медіації, вивчення, узагальнення та поширення вітчизняного й міжнародного досвіду роботи у сфері запобігання спорів (конфліктів) та медіації, забезпечення базової підготовки та підвищення кваліфікації медіаторів, контроль за якістю надання послуг медіації, розроблення положень, інструкцій та інших нормативних актів, які мають забезпечувати ефективну діяльність органу у сфері медіації тощо.

З'ясовано, що наразі в Україні основну роль в процесі розвитку медіації відіграють недержавні організації медіаторів, які реалізують такі правові форми діяльності: 1) правотворчу – участь у розробленні спеціального законодавства з питань медіації, надання пропозицій та висновків щодо створення правового регулювання медіативної практики, встановлення вимог до медіаторів-членів відповідної організації; 2) правозастосовну – ліцензування медіаторів-членів, підготовку яких здійснюють відповідні організації та об'єднання медіаторів; 3) контрольну – контроль за якістю послуг, які надають медіатори-члени організацій та об'єднань медіації.

Зроблено висновок, що саморегулюючі організації є важливим суб'єктом адміністративно-правового регулювання, оскільки вони сприяють побудові адміністративно-правового регулювання про медіацію, яке б відповідало реаліям і потребам суспільства. Організації та об'єднання медіаторів активно

співпрацюють з іноземними медіаторськими організаціями, залучають найкращі медіативні практики в процесі своєї діяльності, обмінюються досвідом і здійснюють активну політику популяризації медіації.

Розділ 4 «Теоретичні та нормативно-правові основи визначення напрямів забезпечення ефективності адміністративно-правового регулювання медіації в Україні» складається з трьох підрозділів, присвячених питанням формування етичного кодексу медіатора, ефективності медіації у вимірі належного адміністративно-правового регулювання та концептуальній основі побудови належної адміністративної процедури застосування медіації у вирішенні публічно-правових спорів.

У підрозділі 4.1. *«Формування етичного кодексу медіатора як провідний напрям удосконалення адміністративно-правового забезпечення функціонування медіації в Україні»* розглядається значення етичного кодексу медіатора та основні морально-етичні принципи професійної поведінки медіатора.

З'ясовано, що основним завданням професійної етики медіатора є визначення та закріплення меж неприпустимого та дозволеного під час здійснення ним своєї діяльності. Обґрунтовано спорідненість етичних зобов'язань медіатора з професійною етикою психолога та юриста. Проаналізовано вітчизняні та міжнародні етичні стандарти суддів, адвокатів, нотаріусів, психологів.

Запропоновано Етичний кодекс медіатора розглядати як сукупність етичних принципів, стандартів і норм, дотримання яких є обов'язковим для кожного медіатора під час здійснення ним його професійної діяльності з метою якісного надання послуг медіації, дотримання добросесної репутації спільноти медіаторів і престижу професії медіатора. Формування єдиного акта етичних приписів медіатора має на меті вдосконалення адміністративно-правового забезпечення функціонування медіації та є передумовою стрімкого становлення інституту медіації в Україні. Суб'єктами створення та прийняття власних Етичних кодексів медіаторів в Україні є ініціативні групи Національної асоціації медіаторів України та Українського центру медіації. З'ясовано, що сьогодні організації медіаторів в Україні під час формування власних кодексів етики орієнтуються на європейські стандарти поведінки медіаторів.

Аргументовано актуальність питання створення єдиного Кодексу етики медіатора, дотримання якого стало б обов'язковим для всіх осіб, котрі здійснюють діяльність у сфері медіації. Медіатор у власній діяльності наділений особливою довірою суспільства, тому він повинен не лише дотримуватися, а й глибоко усвідомлювати морально-етичний аспект своєї професії. Професійний статус медіатора містить потенційну небезпеку професійної деградації, оскільки існує ймовірність проявів авторитаризму під час управління процесом вирішення спору.

Етичний кодекс медіатора повинен містити загальні положення щодо морально-етичних принципів діяльності медіатора. На підставі аналізу Європейського кодексу етики медіаторів та вітчизняних теоретичних напрацювань досліджуваної проблематики визначено такі етичні принципи діяльності медіатора: принцип незалежності, нейтральності та неупередженості, принцип компетентності, принцип тактовності, принцип конфіденційності, принцип поваги до професії та принцип культури поведінки. Підкреслено, що етичний кодекс медіатора також має урегульовувати відносини щодо виникнення конфлікту інтересів, етичні аспекти винагороди та рекламування послуг медіатора, встановлювати дисциплінарну відповідальність за порушення професійної етики. Проаналізовано основні аспекти рекламної діяльності медіатора та запропоновано розумні обмеження такої діяльності.

У підрозділі 4.2. «Ефективність здійснення медіації у вимірі належного адміністративно-правового регулювання» здійснено аналіз сутності, показників і засобів забезпечення ефективності медіації.

За аналогією підходу до дослідження ефективності права та правових інститутів було проаналізовано соціальний ефект якісного адміністративно-правового регулювання медіації.

Констатовано ефективність здійснення медіації в публічно-правових відносинах та її високу значимість для зниження рівня конфліктності зазначених відносин, що позитивно впливає на гарантування та дотримання прав, свобод, законних інтересів окремих осіб, розвиток суспільства та держави в цілому. Ефективність медіації у вимірі належного адміністративно-правового регулювання слід розглядати в індивідуальному та надіндивідуальному аспектах. Індивідуальний аспект полягає в ефективності медіації для конкретного спору та конкретних сторін конфліктних відносин. У такому розумінні показниками ефективності медіації є її переваги над традиційними способами вирішення спорів та успішний результат врегулювання спору внаслідок її проведення. Щодо надіндивідуального значення медіації, то така ефективність оцінюється її позитивним впливом на розвиток суспільства та систему публічного адміністрування.

Ефективність медіації насамперед визначається її впливом на розвиток правової системи. Належне функціонування медіації забезпечує утвердження принципу верховенства права в державі, покращує доступ до правосуддя та модернізує судовий механізм захисту, сприяє розвитку конструктивного діалогу між громадянами та органами публічної адміністрації. Оскільки медіатор має мінімальний вплив на результат урегулювання спору, а сторони, якщо відчують тиск, можуть припинити проведення процедури на будь-якому етапі процесу, корупційні ризики в процесі проведення медіації виключаються. Тому, враховуючи особливості природи медіації, можна прогнозувати її ефективність з точки зору подолання корупції у

сфері публічного адміністрування. Безумовним показником ефективності здійснення медіації є успішний зарубіжний досвід її впровадження та застосування.

З'ясовано, що науковці визнають ефективність медіації у вимірі її належного адміністративно-правового регулювання. Зокрема, поширеною є думка, відповідно до якої медіація надає змогу забезпечити відповідні якісні зміни правового становища невлadних суб'єктів в адміністративному спорі, мінімізує негативні наслідки у сфері податкових спорів та, враховуючи міжнародний досвід, є ефективною на досудовому етапі вирішення спору. Медіація модернізує механізм судового захисту, що цілком відповідає концепції верховенства права.

Установлено, що ефективність медіації стане більш помітною в площині неефективності судового розгляду спору в зв'язку з епідеміологічними умовами. Перевантаження суддів загострює проблему порушення строків вирішення справ, оскільки виникла велика кількість спорів, пов'язаних із порушенням правового режиму карантину. В сучасних умовах використання медіації як ефективного способу вирішення спорів і захисту прав та інтересів може сприяти реалізації принципу доступу до правосуддя.

Ефективність публічного адміністрування відображає ступінь досягнення його загальної мети та якості надання послуг населенню. Зроблено висновок, що удосконалення правового регулювання публічного адміністрування є хоч і надзвичайно необхідним, однак довготривалим процесом, тому медіація може стати додатковим правовим засобом удосконалення публічного адміністрування. Медіацію слід визнати антиподом правового нігілізму, оскільки її динамічний розвиток та використання формує правову культуру мирного вирішення спорів і зупиняє деформацію правової свідомості; інституалізація медіації сприяє забезпеченню балансу публічних і приватних інтересів шляхом розширення способів захисту порушених прав, свобод та інтересів людини й громадянина.

У підрозділі 4.3. «Концептуальна основа побудови належної адміністративної процедури застосування медіації у вирішенні публічно-правових спорів» визначено сучасні проблеми запровадження належної адміністративної процедури застосування медіації у вирішенні публічно-правових спорів, шляхи їх вирішення та перспективи якісної реалізації концептуальних засад адміністративно-правового регулювання медіації.

Установлено, що відсутність дієвої політики поширення медіації та надто повільний темп розвитку зумовлюють потребу формування концептуальної основи побудови належної адміністративної процедури застосування медіації у вирішенні публічно-правових спорів. Метою концептуальної основи побудови належної адміністративної процедури використання медіації в публічно-правових спорах визначено її призначення модернізувати систему публічного адміністрування та вдосконалити адміністративне

судочинство. Вона спрямована на запровадження інноваційних способів мирного врегулювання публічно-правових спорів за допомогою медіації. Концептуальна основа також має на меті досягнення та забезпечення ефективності медіації.

Зроблено висновок, що сучасними проблемами впровадження та перешкодами застосування медіації у сфері публічних правовідносин є, насамперед, відсутність механізму адміністративно-правового регулювання медіації та спеціального органу з питань запровадження медіації. Крім цього, в Україні фактично відсутня професійна спільнота медіаторів, не визначена оптимальна модель медіації, відсутні механізми забезпечення її ефективності та не врегульовано правовий статус суб'єктів владних повноважень у частині застосування ними медіації.

Основними елементами концептуальної основи побудови належної адміністративної процедури застосування медіації в публічно-правових спорах взагалі запропоновано розуміти концепцію правового забезпечення медіації, концепцію правового регулювання порядку утворення спеціального органу у сфері медіації та концепцію правового регулювання організації й забезпечення належної адміністративної процедури медіації.

У результаті дисертаційного дослідження сформовано пропозиції та рекомендації щодо концептуальної основи побудови належної адміністративної процедури медіації. Запропонована концептуальна основа ґрунтується на зарубіжному досвіді належного функціонування інституту медіації. Визначено основні очікувані результати реалізації наведеної вище концептуальної основи.

ВИСНОВКИ

У дисертації подається теоретичне узагальнення й нове розв'язання наукової проблеми, яка полягає в розкритті сутності й змісту адміністративно-правового регулювання медіації, здійсненні комплексної теоретико-правової характеристики його сучасного стану та тенденцій розвитку. Вирішення поставлених відповідно до мети дослідження наукових завдань надало можливість сформулювати важливі висновки, які відображено в таких основних положеннях.

1. Медіація є полісистемним явищем і розглядається вченими в її різних аспектах – культурно-історичному (Н. І. Башмакова, В. П. Зінченко, О. А. Кузнєцова, Н. І. Рижова), філософському (А. П. Давидов), психологічному (Г. Ф. Похмелкіна, І. Н. Семенов та ін.), соціально-психологічному (О. В. Аллахвердова), конфліктологічному (А. В. Альошина, В. А. Косовська, Л. В. Кулікова, О. А. Прохорова та ін.), комунікативному (О. Ю. Голуб), політологічному (зокрема В. В. Гайдук), правовому (М. Брogan, П. Карневале, К. Менкель-Мідоу, Х. Мур, Д. Пруїт, Д. Спенсер та ін.). Більшість учених,

які досліджували медіацію в правовому аспекті, пов'язують процес медіації з перемовинами, відзначають добровільний, консенсуальний характер медіації, наявність посередника, а також нерозривний зв'язок з юридичним конфліктом і правовим спором. Спираючись на існуючі наукові підходи щодо змісту, особливостей та процедур здійснення, підтримано визнання стимулюючого, спрямовуючого характеру дій медіатора для прийняття оптимального щодо сторін конфлікту (спору) рішення. Такий характер його дій визначає статус медіатора як незалежної від сторін конфлікту (спору) особи та обумовлює необхідність набуття ним спеціальних знань і навичок.

Основними ознаками медіації як альтернативної процедури вирішення спорів визначено: 1) умова застосування процедур медіації – наявність конфлікту (спору) та особливість його вирішення, що полягає у виявленні первинних реальних інтересів сторін, відходячи від сформованої під час конфлікту (спору) позиції; 2) добровільні засади здійснення; 3) ініціативний характер звернення до медіатора; 4) конфіденційність процедури; 5) рівність і самостійність сторін (сторони мають можливість самостійно обрати медіатора, безпосередньо брати участь у перемовинах та самостійно приймати рішення, яке їх задовольнить); 6) незалежність, неупередженість і нейтральність медіатора; 7) спрямованість на досягнення сторонами оптимального взаємовигідного рішення, консенсусу з приводу конфлікту (спору); 8) медіатор не встановлює жодних фактів; 9) універсальність (постійне вдосконалення технологій, навичок і процедур медіації, їх адаптація до вирішення спорів у будь-яких сферах суспільного життя); 10) законність угоди за результатами медіації; 11) баланс публічних і приватних інтересів; 12) ініціативність.

Процедура медіації є гнучкою, на відміну від процедур судового розгляду, які чітко регламентовані процесуальним законодавством. Медіатор може керувати процесом вирішення конфлікту (спору) відповідно до побажань сторін або з урахуванням специфіки спору на власний розсуд, відповідно своїм знанням і досвіду. Медіація відрізняється від урегулювання спору шляхом перемовин, оскільки під час перемовного процесу сторони використовують власні комунікативні навички, тоді як процесом медіації керує медіатор.

2. Охарактеризовано подвійну природу медіації, а саме – її соціально-правовий зміст. Як соціальний інститут медіація виникла у зв'язку з соціальними потребами та здатна впливати на побудову нової культури безконфліктної взаємодії індивідів, встановлюючи нові соціальні норми та моделі поведінки, формуючи систему етичних цінностей і взірць певної поведінки членів суспільства, які прагнуть ефективного співробітництва. Правовий зміст медіації полягає в тому, що її основною метою є забезпечення та врегулювання правопорядку. В Україні існують передумови становлення медіації як правового інституту, оскільки медіація вже реалізовує свій соціальний потенціал.

3. В адміністративно-правовому вимірі наукового аналізу сутність медіації розглядають через її розуміння: 1) як стадію або вид досудового врегулювання спору; 2) як самостійну стадію адміністративного судочинства, інтегровану в адміністративний процес; 3) як позасудову процедуру врегулювання публічно-правових спорів; 4) як адміністративну процедуру; 5) як частину адміністративної діяльності суддів. Установлено, що в окресленій сфері суспільних відносин медіація виконує організаційну, інформативну, виховну, інтеграційну, демократичну та функцію стабілізації. Зміст функції стабілізації в адміністративному процесі полягає в закріпленні та стабілізації, усуненні конфліктності суспільних відносин у зв'язку із застосуванням медіації. Дослідження сутності процедури надало змогу визначити, що виокремлення превентивної функції медіації в адміністративному процесі є необґрунтованим, тому що медіація є конфіденційною, не створює жодного прецеденту та застосовується тоді, коли конфлікт чи спір уже виникли.

4. За допомогою використання історичного методу було виокремлено три етапи запровадження медіації в Україні: виникнення та розвитку органів примирення і посередництва (до XIX ст.); виникнення та розвитку медіації як соціального інституту (XX–XXI ст.); правового закріплення медіації (XXI ст.), який триває досі. Аналіз законодавчих ініціатив у сфері медіації надав змогу зробити висновок про дискусійні питання запровадження медіації в Україні, серед яких питання граничного віку та освіти медіатора, фахова підготовка медіатора (обсяг навчальних годин, статус закладів освіти), організація самоврядування медіаторів, визначення суб'єкта ведення реєстру медіаторів, відповідальність медіатора та інші. Підкреслено необхідність наявності у медіатора вищої юридичної та психологічної освіти. Зважаючи на це, запропоновано здійснювати професійне навчання медіатора в акредитованих закладах вищої освіти будь-якої форми власності відповідно до єдиної навчальної освітньої програми «Медіація», що матиме міждисциплінарний характер.

На сучасному етапі інститут медіації не має визначеної ієрархії та підзвітності. Однак, враховуючи можливі зловживання у сфері медіації в частині отримання права на здійснення діяльності медіатора, ведення реєстру, дотримання медіатором правил проведення процедури та етичних норм, правове регулювання ієрархії органів самоврядування медіації є необхідним. До того ж, сьогодні в Україні, за відсутності закону про медіацію, існує чимало організацій та об'єднань у сфері медіації, які створюють власні реєстри, кодекси поведінки, правила проведення медіації тощо. При остаточному ухваленні такого закону необхідно визначити правовий статус і майбутнє вже існуючих організацій та об'єднань медіаторів. Враховуючи їх багаторічний досвід діяльності у сфері медіації, такі організації можуть стати основою створення ланки самоврядування медіаторів та визначати основні напрями розвитку медіації в Україні.

5. Запропоновано розуміти поняття «модель медіації» як абстрактну теоретико-правову конструкцію, узагальнюючу основні риси медіації характеру. Світова практика свідчить про домінування трьох основних моделей медіації, які поділяють за ступенем інтегрованості в судову систему: позасудова (автономна, приватна), присудова та судова медіації. Установлено, що серед моделей медіації найбільш поширеною в світі є класична приватна медіація, яка здійснюється недержавними медіаторами поза судовим розглядом справ, але впровадження присудової та судової медіації також демонструє ефективність, що підтверджується досвідом більшості країн Європейського Союзу, адже судді мають професійні навички та досвід вирішення спорів, відповідні правові знання, психологічну стійкість і неупередженість. Запровадження медіації в розвинутих країнах характеризується поєднанням кількох моделей медіації одночасно. Доведено, що залучення суддів-медіаторів до сфери врегулювання публічно-правових спорів в Україні є актуальним питанням з огляду на те, що механізм оплати приватного медіатора для державних органів ускладнить можливість використовувати медіацію.

6. Запропоновано розглядати принципи адміністративно-правового регулювання як засновані на принципах адміністративного права основоположні правові засади, закріплені у законодавстві або ті, які впливають з нього та визначають зміст і суть певного адміністративно-правового інституту. Запропоновано виділити дві групи принципів адміністративно-правового регулювання медіації як правового інституту: 1) загальні (принципи адміністративного права); 2) спеціальні (принципи, притаманні регулюванню відносин у сфері медіації). Виокремлено такі загальні принципи адміністративно-правового регулювання медіації: верховенство права, законність, пріоритет прав і свобод людини та громадянина, рівність і недискримінація, взаємна відповідальність держави та громадянина, гуманізм і справедливість, гласність, системність. Спеціальними принципами названо: відповідність міжнародним стандартам з урахуванням принципу розумності імплементації, мінімальне втручання держави, субсидіарність і децентралізація, сприяння активному поширенню та використанню медіації, пропорційність.

Підкреслено, що адміністративно-правове регулювання медіації, ґрунтуючись на принципі справедливості, повинно встановлювати належну процедуру медіації для всіх учасників суспільних відносин. Послуги з медіації повинні надаватися однаково якісно для всіх. Справедливий та однаковий для кожного доступ до відповідної процедури можливий у разі державної підтримки медіації, а саме – запровадження безоплатності надання такої послуги або встановлення мінімальних ставок оплати. З'ясовано, що метою адміністративно-правового регулювання процедури медіації є не тільки

врегулювання окремих спорів учасників медіації, а й досягнення певного рівня порозуміння, суспільної злагоди та гармонії суспільних відносин.

7. Обґрунтовано, що елементами відносин у сфері здійснення медіації як об'єкта адміністративно-правового регулювання виступають об'єкт, суб'єкт, зміст і юридичні факти, які тягнуть за собою їх виникнення, зміну чи припинення. Виділено загальний і безпосередній об'єкти адміністративно-правового регулювання медіації. Загальним об'єктом визначено адміністративно-правові відносини у сфері медіації, зокрема – щодо надання послуг з медіації для вирішення конфлікту (спору), однією із сторін якого є суб'єкт, наділений владними повноваженнями; відносини щодо контролю за наданням послуг з медіації; відносини щодо організації та забезпечення надання відповідних послуг. Безпосереднім об'єктом – поведінку учасників медіації, пов'язану з наявністю конфлікту (спору) в публічно-правових відносинах, однією із сторін якого є суб'єкт, наділений владними повноваженнями. Суб'єктами адміністративно-правових відносин у сфері медіації варто визначити сторони спірних відносин, одна з яких має владні повноваження, незалежного медіатора, у деяких випадках – організацію, яка забезпечує надання послуг у сфері медіації; суддю-медіатора або працівника суду, який має відповідну підготовку з медіації. Установлено, що зміст відносин, які формуються в процесі здійснення медіації, розкривається через кореспондуючі суб'єктивні права та юридичні обов'язки всіх учасників процедури: сторін спору та медіатора.

Щодо юридичних фактів у відносинах у сфері здійснення медіації, то ототожнення угоди за результатами медіації в публічно-правових спорах із мировою угодою в адміністративному процесі можливе за умови встановлення в Україні судової моделі медіації. Класична модель медіації унеможливило участь судових органів у процесі врегулювання спору, тому медіаційна угода за результатами такої медіації, за загальним правилом, не потребує затвердження суду, а отже, істотно відрізняється від механізму примирення. Ураховуючи специфіку суб'єктного складу публічно-правових спорів і відсутність гарантій виконання угоди за результатами позасудової медіації, запропоновано запровадження механізму нотаріального посвідчення медіаційних угод у системі адміністративно-правового регулювання.

8. Застосування широкого підходу до виокремлення суб'єктів адміністративно-правового регулювання медіації уможливило визнати належними до них: Президента України, Верховну Раду України, Комітет Верховної Ради України з питань правової політики, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції України, Міністерство соціальної політики України, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування та громадські організації. Такий підхід дозволив запропонувати перспективні напрями їхньої діяльності.

З огляду на зарубіжний досвід підкреслюється необхідність розширення повноважень Міністерства юстиції України у сфері медіації. Функціями Міністерства визначено: розроблення законопроектів про медіацію, удосконалення законодавства та узагальнення практики застосування такого законодавства; здійснення правової експертизи проектів законів у сфері медіації; інформування громадян про право на використання альтернативних способів вирішення спорів; сприяння розвитку надання медіативних послуг; затвердження нормативно-правових актів з питань функціонування системи безоплатної правової допомоги (безоплатної медіації), надання методичних рекомендацій щодо такої допомоги органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування; розроблення та поширення освітніх програм у сфері медіації; організацію та контроль примусового виконання угоди за результатами медіації; проведення роз'яснювальної роботи в засобах масової інформації з питань правового регулювання та здійснення медіації. Аргументовано здійснення Міністерством юстиції України регулювання та нагляду за діяльністю організацій, що забезпечують проведення медіації, а також медіаторів, які надають послуги медіації індивідуально.

Запропоновано створити Службу медіації для вирішення публічно-правових спорів, до компетенції якої входило б проведення, поширення та моніторинг медіації між органами публічної адміністрації та приватними особами, за аналогією з діяльністю Національної служби посередництва і примирення, до повноважень якої входило б: вивчення та узагальнення причин виникнення спорів (конфліктів) у суспільстві, внесення пропозицій щодо вдосконалення законодавства в сфері медіації, перевірка повноважень представників сторін спору в процесі здійснення процедури медіації, формування та ведення реєстрів медіаторів, їх публічне доведення до споживачів, моніторинг та узагальнення практики стану виконання угод за результатами медіації тощо.

Запропоновано надання медіації як адміністративної послуги в центрах надання адміністративних послуг, які мають достатньо організаційних ресурсів для здійснення діяльності у сфері медіації.

9. З'ясовано, що етичні стандарти діяльності надавачів соціальної послуги медіації є мінімальними та не можуть всебічно охоплювати професійну поведінку медіаторів в Україні. Підкреслено потребу формування етичного кодексу медіатора, зміст якого повинні складати такі етичні принципи: 1) незалежність, нейтральність і неупередженість; 2) компетентність; 3) тактовність; 4) конфіденційність; 5) повага до професії та культура поведінки. Окрім базових етичних положень він має урегулювати відносини супервізії, інтервізії та щодо виникнення конфлікту інтересів, визначати вимоги щодо етичних аспектів винагороди та рекламної діяльності медіатора, передбачати відповідальність медіатора за порушення встановлених вимог. Варто визначити заборони

щодо рекламних матеріалів діяльності медіатора, а саме: заборонити поширення даних, які містять оціночні характеристики медіатора, критику та порівняння з іншими медіаторами; заборонити надавання медіатором будь-яких гарантій успішного результату медіації; заборонити демонструвати інформацію, яка принижує та дискредитує професію медіатора та медіаторську спільноту.

Основним механізмом дисциплінарної відповідальності медіатора слід визначити його виключення з реєстру медіаторів, що матиме репутаційні ризики для фахівця, та зобов'язання проходити додаткове навчання. Запропоновано створити Єдиний електронний реєстр медіаторів, у якому формувався б рейтинг медіаторів України. Показниками рейтингу можуть виступати відгуки клієнтів конкретного медіатора, які (з метою запобігання зловживанням і з урахуванням засади конфіденційності) надсилаючи відгук, повинні додати до нього копію договору про проведення медіації як доказ співпраці з певним медіатором. Відгук може містити інформацію щодо дотримання медіатором етичних принципів професійної поведінки, його компетентності та рівня виконання медіаційної угоди. За відсутності альтернативного механізму оцінювання медіаторів ця процедура надала б змогу виключати з реєстру медіатора, рейтинг якого є нижчим за середній показник, тим самим стимулюючи підвищення кваліфікації спільноти медіаторів і конкурентоспроможності посередників.

10. Ефективність здійснення медіації в публічно-правових відносинах розкрито з позицій її високої значущості для зниження рівня конфліктності зазначених відносин, що позитивно впливатиме на гарантування та дотримання прав, свобод, законних інтересів окремих осіб, розвиток суспільства і держави в цілому.

Показником індивідуальної ефективності медіації є врегулювання спору як індивідуальна цінність медіації для конкретних сторін конкретного спору. Надіндивідуальна цінність медіації у вимірі належного адміністративно-правового регулювання полягає в здійсненні позитивного впливу на соціальні інститути та розвиток державного управління. Головним показником ефективності здійснення медіації слід визнати модернізацію правової системи та її відповідність європейським стандартам, що істотно наблизить Україну до членства в Європейському Союзі.

11. Концепцію побудови належної адміністративної процедури застосування медіації у вирішенні публічно-правових спорів запропоновано розуміти як систему положень, які визначають перспективні напрями розвитку медіації у вирішенні таких категорій спорів та засновані на найкращому досвіді практичного використання медіації й теоретичних уявленнях про її сутність, мету, призначення, принципи та особливості. Метою концептуальної основи побудови належної адміністративної процедури застосування медіації у вирішенні публічно-правових спорів

є її призначення модернізувати систему публічного адміністрування та вдосконалити адміністративне судочинство.

Зважаючи на сучасний стан медіації в Україні, основними векторами розвитку визначено її правове забезпечення як правового інституту та як адміністративної процедури. Запропоновано такі елементи концептуальної основи побудови належної адміністративної процедури застосування медіації в публічно-правових спорах: формування механізму адміністративно-правового регулювання; визнання основних цінностей медіації; створення профільного координуючого органу з питань медіації; установлення повноважень щодо ведення реєстру медіаторів; формування професійної спільноти медіаторів; вибір оптимальної моделі медіації; удосконалення правового статусу суб'єктів владних повноважень як учасників медіації та їх професійна підготовка у сфері врегулювання конфліктів; протидія зловживанню правами в процесі медіації та формування інституту відповідальності медіатора з метою становлення належної процедури; установлення механізму забезпечення виконання угоди за результатами медіації.

Оптимальною моделлю організації реєстрів медіаторів в Україні доцільно визнати поєднання двох тенденцій – створення реєстрів з необмеженою кількістю об'єднань і організацій у сфері медіації та формування загальнодержавного реєстру медіаторів, суб'єктом ведення якого стане уповноважений державний орган з медіації.

Зроблено висновок про необхідність здобуття посадовими та службовими особами органів влади знань у сфері управління конфліктами і технологій медіації з метою ефективного врегулювання конфліктів у своїй професійній діяльності під час спілкування з іншими суб'єктами владних повноважень та громадянами, для запобігання виникнення публічно-правових спорів та безпосередньо під час урегулювання спору в процесі медіації.

Визначено очікувані результати втілення концептуальної основи побудови належної адміністративної процедури застосування медіації в публічно-правових спорах, серед яких: 1) забезпечення принципу верховенства права, кращого доступу до правосуддя, розвиток правової культури та покращення правового середовища; 2) розвантаження та оптимізація судової системи, зменшення кількості апеляційних скарг; 3) забезпечення прозорості та відкритості під час урегулювання публічно-правових спорів і в адміністративно-правових відносинах у цілому; 4) зниження загальної кількості конфліктів між органами публічної влади та громадянами; 5) успішність застосування медіації за належного адміністративно-правового регулювання складає 60–70%; 6) ліквідація бюрократизму під час захисту приватними особами своїх інтересів у спорі з владним суб'єктом; 7) зниження рівня корупції в системі державного управління; 8) наближення діяльності органів публічної адміністрації до європейських стандартів та

підвищення довіри у відносинах з громадянами; 9) ефективне застосування судової та позасудової моделей медіації, формування попиту на мирне врегулювання спору; 10) створення якісної системи професійної освіти та підготовки медіаторів, установлення порядку отримання офіційного дозволу на здійснення діяльності у сфері медіації; 11) функціонування Єдиного державного реєстру медіаторів, Єдиного електронного реєстру медіаторів і системи оцінювання медіатора споживачами медіації.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Токарева К. С. Особливості вітчизняного та зарубіжного досвіду позасудового врегулювання спорів. *Public-Legal Mechanism of Ukraine's National Interests Ensuring* : monograph / Yu. I. Pyvovar, I. M. Sopilko, S. T. Honcharuk and others. Ottawa : Accent Grafics Communications & Publishing, 2020. P. 257–272.
2. Tokarieva K. S. Distinctions of mediation within alternative administrative disputeresolution. *Jurisprudence in the modernin for mation space* : monograph / I. M. Sopilko and others. Ottawa : Accent Graphics Communications & Publishing, 2019. P. 194–212.

Статті в наукових фахових виданнях України та періодичних наукових виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз:

3. Токарева К. С. Етапи впровадження медіації в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 2 (23), т. 4. С. 208–212.
4. Токарева К. С. Концептуальна основа побудови належної адміністративної процедури застосування медіації у публічно-правових спорах. *Наше право*. 2018. № 3. С. 5–11.
5. Токарева К. С. Заходи щодо інтеграції медіації в судову систему України. *Соціологія Права*. 2018. № 3–4 (26–27). С. 115–118.
6. Токарева К. С. Моделі медіації та перспективи їх впровадження в Україні. *Наукові записки. Серія: Право*. 2019. № 6, т. 2. С. 32–38.
7. Токарева К. С. Значення медіації в контексті розвитку правової системи України. *Наукові записки. Серія: Право*. 2019. № 7. С. 204–209.
8. Токарева К. С. Зміст медіації у адміністративно-правовому вимірі наукового аналізу. *Європейські перспективи*. 2020. № 2. С. 192–197.
9. Токарева К. С. Медіація як елемент механізму забезпечення верховенства права в Україні. *Соціальне право*. 2020. № 2. С. 58–62.
10. Токарева К. С. Правове регулювання протидії зловживанню правами у сфері медіації. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2020. № 2 (4). С. 90–98.

11. Токарева К. С. Принципи впровадження інституту медіації у публічно-правових спорах в Україні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3 (90). С. 187–201.
12. Токарева К. С. Питання об'єкта адміністративно-правового регулювання медіації. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 3. С. 115–120.
13. Токарева К. С. Угода за результатами медіації в системі адміністративно-правового регулювання. *Право і Безпека*. 2020. № 3 (78). С. 85–89.
14. Токарева К. С. Забезпечення ефективності застосування медіації при вирішенні публічно-правових спорів. *Наше право*. 2020. № 3. С. 191–200.
15. Токарева К. С. Медіація у спорах щодо охорони здоров'я. *Наше право*. 2020. № 4. С. 39–46.
16. Токарева К. С. Теоретико-правовий аналіз етичних засад діяльності медіатора. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2020. № 3–4. С. 70–79.
17. Токарева К. С. Порівняльний аспект врегулювання спорів за участю судді та за допомогою медіації. *Юридичний вісник*. 2020. № 57, т. 4. С. 83–88.
18. Токарева К. С. Соціально-правова природа медіації як альтернативного способу вирішення спорів. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. № 4, т. 1. С. 16–22.
19. Токарева К. С. Суб'єкти адміністративно-правового регулювання медіації. *Наукові записки. Серія: Право*. 2020. № 9. С. 106–111.
20. Токарева К. С. Альтернативне вирішення адміністративно-правових спорів в Україні. *Наукові записки. Серія: Право*. 2020. № 8. С. 77–83.
21. Токарева К. С. Побудова належної адміністративної процедури застосування медіації у публічно-правових спорах (концептуальна основа). *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 3 (24). С. 68–73.
22. Токарева К. С. Проблема законодавчої регламентації принципу конфіденційності в медіації. *Вісник Маріупольського державного університету*. 2020. № 20. С. 80–90.
23. Токарева К. С. Інститут відповідальності медіатора: зарубіжний досвід та перспективи формування в Україні. *Юридичний бюлетень*. 2020. № 17. С. 370–376.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

24. Tokarieva K. To the problem of higher education in the field of mediation: Ukrainian realities and foreign experience. *Solid state technology*. 2020. № 5 (63). P. 5886–5897. URL: <http://solidstatetechology.us/index.php/JSST/article/view/5911>
25. Tokarieva K. Ukrainian trends in the application of mediation in public and legal relations. *European Reforms Bulletin*. 2020. № 4. P. 128–133. URL: http://aord.com.ua/wp-content/uploads/2021/02/European-Reforms-Bulletin_4_2020-2.pdf

Матеріали наукових конференцій:

26. Токарева К. С. Ефективність здійснення медіації у вимірі належного адміністративно-правового регулювання. *Актуальні питання реформування правової системи України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 6–7 липня 2018 р. Дніпро, 2018. С. 72–74.

27. Токарева К. С. Значення етичного кодексу медіатора для вдосконалення адміністративно-правового забезпечення функціонування медіації. *Сучасні погляди на актуальні питання правових наук* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 23–24 листопада 2018 р. Запоріжжя, 2018. С. 70–72.

28. Tokarieva K. S. Theoretical and legal analysis of principles of realization of mediation procedure. *Інноваційний розвиток правової науки в умовах модернізації суспільства* : матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 28 лютого 2020 р. Т. 1. Тернопіль, 2020. С. 288–291.

29. Токарева К. С. Потенційний вплив Сінгапурської конвенції про медіацію на економіко-правовий розвиток України. *Правове забезпечення політики держави на сучасному етапі її розвитку* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 6–7 березня 2020 р. Харків, 2020. С. 89–91.

30. Токарева К. С. Критерії медіабельності спорів. *Актуальні питання юридичної науки та практики* : тези доп. I Наук.-практ. конф., м. Київ, 23 квітня 2020 р. Київ, 2020. С. 166–168.

31. Токарева К. С. Особливості законодавчого закріплення відповідальності медіатора. *Трудове право та законодавство про працю: шляхи реформування* : тези доп. наук.-практ. онлайн-семін., м. Харків, 15 травня 2020 р. Харків, 2020. С. 71–74.

32. Токарева К. С. Особливості моделей медіації в Польщі, Грузії та Казахстані. *Сучасні погляди на реформування законодавства* : матеріали II Наук.-практ. конф., м. Вінниця, 23–24 жовтня 2020 р. Херсон, 2020. С. 117–119.

33. Токарева К. С. Зарубіжний досвід організації ведення реєстру медіаторів. *Права людини в Україні: минуле, сьогодні, майбутнє* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 10 грудня 2020 р. Харків, 2020. С. 125–126.

АНОТАЦІЯ

Токарева К. С. Адміністративно-правове регулювання медіації: сучасний стан та тенденції розвитку. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Національний авіаційний університет. – Київ, 2021.

Дисертація присвячена теоретичному узагальненню та новому розв'язанню наукової проблеми, яка полягає в розкритті сутності та змісту

адміністративно-правового регулювання медіації, здійсненні комплексної теоретико-правової характеристики його сучасного стану і тенденцій розвитку. Розглянуто генезис наукових підходів щодо змісту, особливостей та процедур здійснення медіації; розкрито подвійну соціально-правову природу медіації та її значення у розв'язанні правових конфліктів; надано характеристику сутності медіації в адміністративно-правовому вимірі наукового аналізу; охарактеризовано етапи запровадження медіації в Україні; здійснено правову характеристику моделей медіації в світі; з'ясовано особливості запровадження медіації при вирішенні публічно-правових спорів; визначено загальні та спеціальні принципи адміністративно-правового регулювання медіації; розкрито сутність відносин у сфері здійснення медіації як об'єкта адміністративно-правового регулювання; визначено суб'єктів адміністративно-правового регулювання медіації в Україні. Окрема увага надається визначенню напрямів побудови ефективного адміністративно-правового регулювання медіації в Україні. Розроблено пропозиції щодо формування етичного кодексу медіатора. Розглянуто ефективність здійснення медіації у вимірі належного адміністративно-правового регулювання. Запропоновано концептуальну основу побудови належної адміністративної процедури застосування медіації у вирішенні публічно-правових спорів.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, медіація, альтернативне вирішення спорів, публічно-правовий спір, принципи адміністративно-правового регулювання, правовідносини, суб'єкт владних повноважень, етика медіатора, ефективність медіації, концептуальна основа.

АННОТАЦИЯ

Токарева К. С. Административно-правовое регулирование медиации: современное состояние и тенденции развития. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право, информационное право. – Национальный авиационный университет. – Киев, 2021.

Диссертация посвящена теоретическому обобщению и новому решению научной проблемы, которая заключается в раскрытии сущности и содержания административно-правового регулирования медиации, осуществлении комплексной теоретико-правовой характеристики его современного состояния и тенденций развития. Рассмотрен генезис научных подходов к содержанию, особенностям и процедурам осуществления медиации; раскрыта двойная социально-правовая природа медиации и ее значение в решении правовых конфликтов; охарактеризована сущность медиации в административно-правовом измерении научного анализа; охарактеризованы этапы внедрения медиации в Украине; осуществлена правовая характеристика моделей

медиации в мире; выяснены особенности внедрения медиации при разрешении публично-правовых споров; определены общие и специальные принципы административно-правового регулирования медиации; раскрыта сущность отношений в сфере осуществления медиации как объекта административно-правового регулирования; определены субъекты административно-правового регулирования медиации в Украине. Особое внимание уделено определению направлений построения эффективного административно-правового регулирования медиации в Украине. Выработаны предложения по формированию этического кодекса медиатора. Рассмотрена эффективность осуществления медиации в контексте надлежащего административно-правового регулирования. Предложена концептуальная основа построения надлежащей административной процедуры применения медиации в решении публично-правовых споров.

Ключевые слова: административно-правовое регулирование, медиация, альтернативное разрешение споров, публично-правовой спор, принципы административно-правового регулирования, правоотношения, субъект властных полномочий, этика медиатора, эффективность медиации, концептуальная основа.

SUMMARY

Tokarieva K. Administrative and legal regulation of mediation: current status and development trends. – On the rights of a manuscript.

Thesis for Doctor of Law sciences in specialty 12.00.07 – administrative law and process; finance law; information law. – National Aviation University. – Kyiv, 2021.

The dissertation is devoted to the theoretical generalization and new solution of the scientific problem, which consists in revealing the essence, content of administrative and legal regulation of mediation, implementation of complex theoretical and legal characteristics of its current state and development trends.

It is established that mediation is a poly-systemic phenomenon and is considered by scientists in its various aspects – cultural, historical, philosophical, psychological, socio-psychological, conflict, communication, political science and law. The main features of mediation as an alternative dispute resolution procedure have been clarified. The social and legal content of mediation and its essence in the administrative and legal dimension of scientific analysis are studied.

There are three stages of the introduction of mediation in Ukraine: the emergence and development of conciliation and mediation (up to the XIX century); emergence and development of mediation as a social institution (XX–XXI centuries); legal consolidation of mediation (XXI century), which continues to this day. The content of the concept of «mediation model» is considered, which is proposed to be understood as an abstract theoretical and legal construction of

the generalizing character of the main features of mediation. It was found that the world practice is dominated by three main models of mediation, which are divided according to the degree of integration into the judicial system: extrajudicial (autonomous, private), judicial and judicial mediation.

The concept of principles of administrative and legal regulation is developed, which reveals their meaning as based on the principles of administrative law fundamental legal principles enshrined in law or those that follow from it and determine the content and essence of a particular administrative and legal institution. General and special principles of administrative and legal regulation have been established. The general and direct objects of administrative and legal regulation of mediation are singled out. The general object is defined as administrative-legal relations in the field of mediation, the direct object is the behaviour of mediation participants related to the presence of a conflict (dispute) in public-law relations, one of the parties of which is an entity endowed with power. The subjects of administrative and legal regulation of mediation and perspective directions of their activity are determined. Taking into account foreign experience, the need to expand the powers of the Ministry of Justice of Ukraine in the field of mediation was emphasized.

Particular attention is paid to identifying areas for building effective administrative and legal regulation of mediation in Ukraine. It was found that the ethical standards of activity of social mediation service providers are minimal and cannot comprehensively cover the professional conduct of mediators in Ukraine. Proposals for the formation of a mediator's code of ethics have been developed. The effectiveness of mediation in measuring proper administrative and legal regulation is considered. It is determined that the main indicator of the effectiveness of mediation is the modernization of the legal system and its compliance with European standards, which will significantly bring Ukraine closer to membership in the European Union.

The conceptual basis of building a proper administrative procedure for the use of mediation in resolving public disputes is proposed, which identifies promising areas of mediation in resolving such categories of disputes and is based on the best experience of practical use of mediation and theoretical ideas about its essence, purpose, principles and features. As a result of the analysis of the current state of mediation in Ukraine, the main vectors of its development are its legal support as a legal institution and as an administrative procedure. The elements of the conceptual basis for the construction of a proper administrative procedure for the use of mediation in public law disputes are identified and the expected results from the implementation of the proposals and recommendations are identified.

Keywords: administrative and legal regulation, mediation, alternative dispute resolution, public law dispute, principles of administrative and legal regulation, legal relations, subject of power, ethics of the mediator, effectiveness of mediation, conceptual basis.

Підписано до друку 02.04.2021.
Формат 60x84/16. Ум-друк. арк. 1,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 2104-15.

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. +38 050 7775901 +38 048 7959160
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com

